

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Hamdullah Hamdî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" Mesnevisinde Aksiyon Araçları

Ayşe SAĞLAM¹

Özet

Hamdullah Hamdî, 1449-1503 yılları arasında yaşamış mutasavvif bir şairdir. Akşemseddin'in en küçük oğlu olan Hamdî, ilk eğitimini babasından alır. Çocuk yaşta babasını kaybeden şair, diğer aile fertlerinden yeterince yardım görmediğinden sıkıntılı bir hayat yaşar. Babası Akşemseddin'in halifelerinden olan İbrahim Tennurî'ye intisap eder. İlk olarak babasının vasıtasıyla tanıştığı tasavvuf, bütün hayatı boyunca onu etkiler. Daha çok mesnevileriyle tanınan şair, "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisi ile şöhret kazanmıştır. Onun "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisinin o zamana kadar yazılmışların en mükemmeli olduğu konusunda birçok tezkire yazarı ittifak eder. Eserini yazarken klasik mesnevi geleneğine bağlı kalan şair; tevhit, münacat, naat, mucizat, dört halife övgüsü ve sebep-i telif bölümlerine yer verdikten sonra asıl hikâyeyi anlatmaya başlar. Eserini yeknesaklıktan kurtarmak ve okuyucuya nasihat etmek amacıyla hikâye arasında çok sayıda manzumeye yer verir. Hikâye kısmında vaka parçalarını birbirine bağlarken benzer vasıtaları birçok kez kullanması dikkat çeker. Bunlar ölüm, hile, rüya ve Züleyha'nın Yusuf'u elde etme teşebbüsleridir. Anlatıcı, söz konusu vasıtaları metnin farklı yerlerinde yineleyerek hikâyenin sürekliliğini sağlar. Benzer olan bu araçların birçoğu, olayların şekillenmesinde dönüm noktası vazifesi görür. Bu çalışma, "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisinde aksiyon üzerinde etkili olan araçları ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hamdullah Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ, mesnevi, aksiyon araçları.

Action Devices in "Yusuf and Züleyha" Mathnawi of Hamdullah Hamdi

Abstract

Hamdullah Hamdi is a sufi poet lived between 1449-1503. Hamdi who is the youngest son of Akşemseddin takes his initial education from his father. The poet whose father passed away when he was a child lives a troublesome life due to the fact that he did not get enough help from the other family members. He becomes affiliated to İbrahim Tennuri who is from his father Akşemseddin's caliphs. Sufism that he first met via his father impresses him through all his life. The poet who is known with his mathnawies more, gains a reputation with "Yusuf and Züleyha" mathnawi. Many collection of biographies writers allies that his "Yusuf and Züleyha" mathnawi is the greatest one among written mathnawies up to that time. The poet who adhered to classical mathnawi tradition when he wrote his work; begins to tell the main story after he gives place to oneness, invocation, eulogy, miracles, praise to four caliphs and the reason of publishing chapters. He gives place to a lot of poems in the mid of the story with the purpose of disentangling his work from monotony and advising to the reader. It draws attention that he used similar means many times when he interconnected case parts in the story section. These are; death, deceit, dream and the attempts of Züleyha for obtaining Yusuf. The narrator maintains story's continuity by repeating aforesaid means at different places of the text. Most of these means which are similar, perform the duty of turning point at

¹ Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, s.aysaglam@gmail.com.

the shaping of the events. This study, aims to reveal the devices which have influence on action in "Yusuf and Züleyha" mathnawi.

Key Words: Hamdullah Hamdi, Yusuf and Züleyha, mathnawi, action devices.

GİRİŞ

Kurmaca metinlerde vaka parçalarını birbirine bağlayarak genel akışı sağlayan unsur "aksiyon" olarak adlandırılır. Nasıl küçük su parçacıklarının birbirine bağlanmasıyla onlardan bir hareket hali ortaya çıkarılırsa romanda da küçük vaka parçacıkları aksiyonla genel akışı sağlar (Uç 2006: 32). "Roman figürlerince gerçekleştirilerek içeriğin mecrası içindeki gidişe katkıda bulunan, onu etkileyen eylemlerin meydana getirdiği olay birliklerine aksiyon denir. Birbirine neden-sonuç ilişkisiyle bağlanabilen her bir olay/eylem aksiyonun oluşumuna katkıda bulunur" (Sazyek 2015: 19). Anlatma esasına bağlı eserlerde olayların akışını anlatmak için kullanılan bu tabir (Karataş 2011: 37), anlatıcının hikâyeyi organize ederken zaman içerisinde ilerlemek için kullandığı yoldur (Uç 2006: 32). Kurmacada verilmek istenen mesaj, tasvirler ve değerlerin dışında olayların akışını ifade etmek için aksiyon terimine başvurulur. Anlatının salt olay kısmına karşılık gelen aksiyon, anlatı boyunca tek bir çizgide ilerlemez. Sürekli değişmeye uğrar. Kimi zaman yükselip kimi zaman düşer, bazen düz bir seyir izler gibi dursa da beklenmedik sıçramalar olabilir. Aksiyon, gerilimin ortaya çıkmasını tetikleyen ve bu yolla okuyucunun okuma merakını besleyen bir unsurdur. "Romanda aksiyon üzerinde tesiri olan, onu başlatan geliştiren, yükselten, alçaltan, gerilimlere neden olan vasıtalar vardır. Hayatımız üzerinde etkili olan her şey romancının aksiyonda kullandığı vasitalardandır" (Uç 2006: 33). Söz konusu bu araçlar ölüm, ayrılık, aşk, hastalık, seyahat, ihtiras gibi insan hayatını etkileyen her türlü durum olabilir.

Ölüm, savaş, ayrılık, seyahat, hırsızlık, doğal afet, cinayet, hastalık gibi durumlarda aksiyon yükselir. Bir araya gelme, bir cinayetin sırrının çözülmesi, gidilecek yere varılması, âşıkların birbirine kavuşması, savaşın son bulması, hastalığın atlatılması gibi durumlarda aksiyon düşer.

Hamdullah Hamdî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisinde olaylar birbirine mantıksal bir düzenle bağlanmıştır. Bir önceki olay, bir sonrakinin hazırlayıcısı niteliğindedir. Bu mantıksal düzen içerisinde vaka parçalarının birbirine bağlanırken benzer vasitalardan faydalandığı görülür. Hikâyenin sürekliliğini sağlayan bu benzer unsurlar, aksiyonun yükselmesini sağlar ve gerilim oluşturur. Aynı zamanda hikâyenin geleceğine dair işaretlerle yüklüdür. Hikâyedeki çatışma ve çözümler de söz konusu unsurlar vasıtasıyla gerçekleşir.

HİKÂYENİN ÖZETİ

Hikâye İbrahim peygamberin vefatıyla başlar. İbrahim peygamberin oğullarından İsmail'in Mekke'ye, İshak'ın Şam'a yerleşmesine, İshak peygamberin İs ve Yakup adında iki çocuğunun olmasına kadar inen olay halkası, genelden özele doğru daralır. İshak peygamberin, ölümüne yakın peygamberlik duası yapmak için oğlu İs'i yanına çağırması üzerine olaylar hareketlilik kazanır. Yakup'un bu hadiseden annesi vasıtasıyla haberdar olması ve bir çeşit aldatmayla peygamberlik duasını almasıyla hikâyedeki dengeler değişir. Yakup, babasının tavsiyesiyle Şam'da bulunan dayısının yanına gider. Memleket hasretiyle tekrar Kenan'a göçen Yakup, İs'le barışarak burada yeni bir düzen kurar. Eşinin ölmesi ve kız kardeşinin hilesiyle en sevdiği oğlu Yusuf'tan ayrılması üzerine Yakup'un hayatındaki dengeler tekrar değişir. Yusuf'un eve dönmesiyle Yakup huzur dolu günler geçirir. Yakup'un Yusuf'a duyduğu şiddetli muhabbet diğer oğullarını rahatsız eder. Yusuf'un gelecekte haber veren rüyası, onun kardeşleri tarafından kuyuya atılmasına sebep olur. Kardeşler, Yusuf'u kurdun yediği yalanını söyleyerek babalarını kandırmaya çalışırlar. Babalarına getirdikleri kardeşlerinin kana bulanmış haldeki parçalanmamış gömleği Yakup'u inandırmaya yetmez. Allah'tan haber gelinceye kadar bu derde sabretmeye karar veren Yakup, Beytü'l-ahzana girerek gece gündüz ağlar.

Kuyunun yakınında konaklayan bir kervan, Yusuf'un kuyudan çıkmasına vesile olur. Kervanın geldiğini haber alan kardeşler, Yusuf'u kervanın başı Malik'e köle olarak satarlar. Malik, Yusuf'u Mısır'a götürür. Yusuf'un güzelliğine hayran kalan Mısır halkı, onu Malik'ten satın alabilmek için yarışır.

Mağrib padişahı Taymus'un eşsiz güzellikteki kızı Züleyha'nın, rüyasında Yusuf'u görmesi üzerine kurulu düzeni bozulur. Züleyha için aşk ızdırabıyla geçecek acı dolu yıllar başlar. Yusuf'un rüyada kendisini Mısır azizi olarak tanıtmaması, Züleyha'nın Mısır'a gelerek dönemin Mısır azizi olan Kitfir ile evlenmesine sebep olur. Evlendiği kişinin rüyasındaki adam olmadığını gören Züleyha, hayal kırıklığına uğrar.

Malik'in Yusuf'u köle olarak satışa çıkarması üzerine Mısır azizi, eşinin ısrarıyla onu kendilerine oğul olarak satın alır. Yusuf'un saraya gelmesiyle Züleyha için yeni bir süreç başlar. Züleyha, sürekli Yusuf'la zaman geçirmek ister. Yusuf'u elde etmek için birçok yöntem denemesine rağmen başaramaz. Yusuf ona hiçbir şekilde iltifat etmez. Züleyha yıllarca aşk acısı çeker.

Züleyha'nın Yusuf'u elde edebilmek amacıyla yaptığı hile olayların seyrini değiştirir. Züleyha, Yusuf'a sahip olacağını düşündüğü anda kapalı kapılar açılır ve Yusuf oradan kaçar. Yusuf dışarıya çıktığında Kitfir ile karşılaşır. Yusuf'un olanları eşine anlattığını düşünen Züleyha, kendisini aklamak için Yusuf'a iftira atar. Yusuf'un gömleğindeki yırtığın yönü, suçlunun Züleyha olduğunu ispat eder.

Halkın diline düşen Züleyha, kınamalardan kurtulmak için Mısırlı kadınları sarayında ağırılar. Kadınlar meyve soyarken Züleyha, Yusuf'u içeriye çağırır. Onu gören kadınlar meyve yerine ellerini keserler. Züleyha'yı eleştiren kadınlar, Yusuf'un güzelliğine hayran olup Züleyha'yı kınamayı bırakırlar. Hatta Yusuf'u, Züleyha ile birlikteliğe ikna etmeye çalışırlar. Buna muvaffak olamayınca onu zindana atmakla tehdit ederler.

Mısırlı kadınların yönlendirmeleriyle Züleyha, Yusuf'u zindana attırır. Bu şekilde Yusuf'u elde edebileceğini düşünür. Zindanda mahpuslarla beraber huzurlu günler geçiren Yusuf, onların rüyalarını yorumlar. Mısır sultanı Reyryan'ın hiçbir tabirci tarafından yorumlanamayan rüyasını burada tabir eder. Yusuf'un rüya ile ilgili olarak Mısır'da yedi yıl bolluk ardından da yedi yıl kıtlık yaşanacağı yorumu Reyryan'ın hoşuna gider. Padişah onun hapisten çıkartılmasını emreder. Yusuf'un, suçsuz olduğu anlaşılmadan zindandan çıkmak istememesi üzerine Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın ifadesi alınır. Reyryan, onların itiraflarıyla Yusuf'un masum olduğunu anlar. Zindandan çıkan Yusuf, kıtlık yıllarına karşı alınabilecek tedbirleri Reyryan'la paylaşır. Onun fikirlerini beğenen padişah, Yusuf'u Mısır azizi yapar. Kitfir'in ölmesiyle yapayalnız kalan Züleyha, bütün malını Yusuf'tan haber getirenlere dağıtıp fakir kalır. Yıllarca putlarından fayda göremeyince onları kırarak Hak dine geçer. Yusuf'a kavuşmak için Allah'a yalvaran Züleyha'nın duası kabul olur. Yusuf ve Züleyha evlenir.

Yusuf, önceden aldığı tedbirlerle kıtlık yıllarının kolayca atlatılmasını sağlar. Kıtlığın etkisinde kalan Kenan'da tahıl kalmayınca Yakup, Bünyamin dışındaki oğullarını tahıl almaları için Mısır'a gönderir. Yakup'un oğulları kardeşleri Bünyamin'i de yanlarına alarak ikinci kez Mısır'a gittiklerinde Yusuf bir oyun düzenleyerek Bünyamin'i yanında alıkoyar. Kardeşler üçüncü kez Mısır'a geldiklerinde Yusuf, kardeşlerine kimliğini açıklar. Kardeşlerini hiçbir şekilde rencide etmez. Yusuf, babasına gömleğini gönderir. Yakup'un Mısır'a gelmesiyle baba oğul birbirine kavuşur. Birkaç yıl birlikte mutlu bir hayat yaşadktan sonra Yakup vefat eder. Yakup'un vefatından bir süre sonra Yusuf da vefat eder. Yusuf'un vefatının ardından ondan ayrılığa tahammül edemeyen Züleyha da vefat eder.

VEFATLAR

Olayların sürekliliğini sağlamada hikâyedeki ölümler önemli bir fonksiyona sahiptir. Birçok olay halkası, kişilerin vefatlarıyla birbirine bağlanır. Hikâyeyi başlatan itici güç, İbrahim peygamberin vefatıdır. Şair anlatıcı, onun vefatı vasıtasıyla İshak'ın dolayısıyla Yakup'un hikâyesini anlatmaya başlar:

Râvi-i dâsitân-ı devr-i kadîm
Der vefât eyledi çün İbrâhim (51)

İshak, Yakup'a peygamberlik duası etmesinin ardından vefat eder ve olay örgüsünden çıkar. Bunun temelinde, anlatıcının Yakup'un hikâyesi üzerinde yoğunlaşma arzusu bulunur:

Çünkü İshâk'a erdi mevt eseri
Lâzım oldu Cenâb-ı Hak seferi (54)

Yusuf'un hikâyesine başlamak için mantıksal bir zemin hazırlamaya çalışan anlatıcı, Yusuf'un annesinin vefatıyla buna bir adım daha muvaffak olur. Vefatlarla kapanan olay silsileleri, okuyucuyu yavaş yavaş Yusuf'un hikâyesine doğru götürür:

Sebeb eyledi vaz' hamîli celîl
Rihlet etti bu hânedan Râhîl (61)

Yakup'un kız kardeşi İnas'ın vefatıyla okuyucu kendisini tam olarak Yusuf'un hikâyesinin içinde bulur:

Çün kodu bu cihân tasarrufunu
Buldu Ya'kûb yine Yûsuf'unu (63)

Olayların sürekliliğinin sağlanmasında Mısır azizi Kitfir'in vefatının da önemli bir yeri vardır. Onun vefatı, Yusuf ve Züleyha'nın yakın bir gelecekte kavuşacaklarını haber verdiği gibi Yakup ve Yusuf'un hikâyesinin başlamasına da zemin hazırlar. Yusuf'un Mısır azizi olması, onun vefatını müteakip gerçekleşir:

Ol zamân kim Azîz etti vefât
Erdi bânû-yı Mağribe âfât (374)

Olay halkalarını vefatlarla kapamayı alışkanlık haline getiren anlatıcı, hikâyeyi bitirmek için de vefatları vasıta yapar. Yakup'un vefatına yer vererek Yusuf ve Yakup'un hikâyesini; Yusuf'un vefatıyla Yusuf ve Züleyha'nın hikâyesini; Züleyha'nın vefatıyla da asıl hikâyeyi sonlandırır:

Çün bu garrâ vasiyyet oldu tamâm
Azm-i dârü's-selâm etti imâm (430)

Yûsuf'a sundu anı rûh-ı emîn
Aldı çün koktu verdi cânı hemîn (434)

Soktu çeşmi devât içre kalem
Çekti levh-i vücûda hattı 'adem (437)

HİLELER

Hikâyedeki hileler aksiyon üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Babası İshak'ın, kardeşi İs için peygamberlik duası edeceğine annesinden haber alan Yakup, bir çeşit aldatmayla peygamberlik duasını kendisi alır:

Çün revân oldu İs saydına
Ânesi düşdü hîle kaydına (52)

Annenin yönlendirmeleriyle İs'e yapılan bu hile, hikâyenin dönüşüm noktasıdır. Bu olayla hikâyedeki dengeler değişir. Bu hadise, Yakup'un İs'ten zarar görmemek için halasının yanına kaçmasıyla ve orada yeni bir düzen kurmasıyla neticelenir.

Yusuf'un annesinin vefatının ardından halasının Yusuf'u hile ile yanında alıkoyması, hikâyede yeni bir değişim yaşanacağını habercisidir. Bu aldatmanın ardından Yusuf'un halası vefat eder ve Yusuf tekrar evine döner:

Kalbini pür-küdûret etti melâl
Hîle tedbîrin eyledi fi'l-hâl (62)

Hikâyedeki üçüncü hile, kardeşlerin Yusuf'u kuyuya atma planları yapmalarıdır:

Himmeti eyle ettiler ol yevm
Açıla çeşm-i fitne kalmaya nevm (73)

Babalarını aldatarak Yusuf'u evden çıkararak kardeşler, onu kuyuya atarlar. Bu yeni hadise, olayların dönüm noktasını oluşturur. Ayrıca olayların farklı bir yönde seyredeceğini haber verir.

Züleyha'nın, Yusuf'a sahip olmak için dadısıyla iş birliği içerisinde yaptığı hile, hikâyenin seyrinin yakın bir gelecekte değişeceğini habercisidir:

Geldi gönlüme bir mübârek kâr
Umaram bulasın anunla karâr (307)

Yusuf'la birlikte olmayı planlayan Züleyha, dadının önerisiyle şehvet uyandırıcı resimlerle dolu bir bina inşa ettirmiş, hileyle Yusuf'u içeriye kilitlemiş fakat Yusuf'un dışarı kaçmasıyla amacına ulaşamamıştır. Yusuf'un dışarıda Züleyha'nın eşiyle karşılaşması hikâyedeki dengeleri alt üst eder. Züleyha'nın kınamalardan kurtulmak için hileyle Yusuf'u zindana attırması hikâyenin seyrini tamamen değiştirir. Züleyha'nın Yusuf'u zindana attırmak için düzenlediği hileden hoşlanan Kıtîr, şöyle der:

Çün işitti bu fitneyi Kıtîr
Beğenip dedi v'ey ne hoş tedbîr (347)

Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoymak maksadıyla bulduğu çözüm, hikâyedeki son hiledir. Yapılan bu yeni hile, olayların dengeleneceğini haber verir. Yakup ve Yusuf'un karşılaşmaları bu son hileyi müteakip gerçekleşir:

Olmak için dem-i visâle devâm
Hîle hâline ettiler ikdâm (410)

RÜYALAR

Mesnevîdeki rüyalar aksiyon üzerinde etkili olmakla birlikte büyük değişimlere de işaret eder. Kardeşlerin Yusuf'a olan düşmanlık duygularını arttıran, onun kardeşleri tarafından kuyuya atılmasına sebep olan Yusuf'un çocuk yaşta gördüğü rüya, geleceğe dair işaretlerle yüklüdür. Hikâyedeki bu ilk rüya, Yusuf'un kuyudan Mısır azizliğine uzanan hayat serüveninin habercisidir:

Anun için düşünde ol dilber
Gördü on bir nücûm u şems ü kamer

Bende gibi ederler ana sücûd
Göricek anı ol latîf vücûd (69)

Yusuf kuyuya atıldıktan sonra anlatıcının, kuyunun yakınında konaklayan kervanbaşı Malik'in rüyasından söz etmesi, hikâyede yeni bir gelişme yaşanacağını haber verir. Söz konusu rüya, Yusuf'un kuyudan çıkacağını ihsas eder:

Râviler der ki tîfl iken bu güyâ
Bir gece gördü bir aceb rü'yâ

Gördü Ken'ân diyarına ermiş
Yenine anda bir güneş girmiş

Çün yeninden eder cihâna zuhûr
Âdemî şekl olur önünde bu nûr (131)

Sarayında düzenli bir hayat geçiren Züleyha'nın peş peşe gördüğü rüyalar, onun hayatındaki dengelerin değişeceğine işaret eder. Yusuf'un görüldüğü bu rüyalar, Züleyha'nın Mağrip diyarından Mısır'a, küfrün karanlığından imanın nuruna uzanan serüvenini başlatır. Söz konusu rüyalar vasıtasıyla Züleyha, acı dolu olaylar silsilesinin içinde kalır:

Bir gönül sayd edici cân gördü
Nice cân bir güzel cüvân gördü (187)

Mesnevideki son rüya, Mısır sultanı Reyyan'a aittir. Sultanı derin bir tesir altında bırakan bu rüya, hikâyenin geleceğine dair işaretler taşır. Rüyanın ardından hikâyedeki dengeler tekrar değişir. Yusuf'un zindanda kurduğu düzen bozulacak, onu Mısır azizliğine götüren yol açılacaktır:

Bir gece şehir-yâr-ı Mısır meger
Gördü nâgâh düşünde yedi bakar

Semrimiş her bakar şu resme eger
Çeker olsan kılını yağı tamar

Gördü yedi aruk sığır dahi şâh
Ol yedi bu yediyi yedi çü gâh (365)

ZÜLEYHA'NIN YUSUF'U ELDE ETME TEŞEBBÜSLERİ

Yusuf, köle olarak alınıp Züleyha'nın sarayına getirildikten sonra hikâye büyük oranda Züleyha'nın Yusuf'u elde etmek için bulunduğu teşebbüslerle ilerler. Söz konusu teşebbüslerin birçoğunu ayrı başlıklar altında sıralayan anlatıcı, Züleyha'nın Yusuf'u ikna etme çabalarını uzun uzadıya sahneler. Züleyha ne kadar ısrar etse de Yusuf ondan kaçmanın bir yolunu bulur:

Çün Züleyhâ uraydı cânına dâğ
Yûsuf andan kaçıp bulurdu ferâğ (283)

Züleyha, Yusuf'un kendisine hiçbir şekilde mukabelede bulunmamasından dadısına dert yanar. Herkes Züleyha'nın güzelliğine hayranken Yusuf bir kere bile başını kaldırıp ona bakmamaktadır:

Bende iken yüzüme mihr ile mâh
Yanılıp bir dem etmez ana nigâh (285)

Yusuf'a kavuşmak için çeşitli yöntemler deneyen ve buna muvaffak olamayan Züleyha, Yusuf'u ikna etmesi için dadısına ricada bulunur. Yusuf, dadının bütün çabalarına rağmen bu teklifi kabul etmez. Züleyha'nın kendisinden uzak durmasını ister:

De Züleyhâ'ya benden olsun dûr
Beni tutsun kerem kılıp ma'zûr

Umaram lutf-ı Rabb-ı izzetten
Beni ırmaya râh-ı ismetten (289)

Dadının uğraşlarının neticesiz kaldığını gören Züleyha, Yusuf'u bizzat konuşarak ikna etmeye çalışır:

Tîg-ı mihrinle dil dü nîm oldu
Vakt-i vuslat ne vakt-i bîm oldu

Lutf edip olsan ey perî râmım
Râmım olurdu sabr u ârâmım (293)

Sîneme aşkın odu eyledi kâr
Çâre bulmak yeter ana sana kâr (294)

Bütün çabalarına rağmen Yusuf'u ikna edemeyen Züleyha, başka yöntemler dener. Onun bu konuda attığı her yeni adım olayların sürekliliğini sağlar. Yüz güzel kızı Yusuf'un hizmetine veren Züleyha, kızların Yusuf'u baştan çıkaracağını düşünür. Yusuf, hangisine iltifat ederse onunla yer değiştirip Yusuf'la beraber olmayı planlar:

Yüz güzel yüzlü fitne gözlü kenîz
Cümle dûşîze kand sözlü kenîz

Bile gönderdi bâğa Yûsuf ile
Dedi hem Yûsuf'a telettuf ile (297)

Her kime meyl ederse sizden o mâh
Edesiz evvelâ beni âgâh (298)

Ki eger meyl eylese birine
Cân ataydı hemân anun yerine (298)

Züleyha'nın Yusuf'a kavuşmak için ard arda bulunduğu teşebbüsler, yeni bir gelişmeye sebep olur. Yusuf, ondan uzaklaşmak maksadıyla bahçıvanlık yapmaya başlar. Ondan ayrı kalmaya dayanamayan Züleyha, Yusuf'un yanına giderek onu kendisiyle birlikte olmaya ikna etmeye çalışır:

Sen gelip bunda bâğbân oldun
Dil gibi dîdeden nihân oldun

Yaraşır mı cemâl-i şems-i duhâ
Gâ'ib olmak niteki necm-i sühâ (304)

Hile alt başlığında da ele alındığı gibi Züleyha'nın, Yusuf'la birlikte olabilme düşüncesiyle inşa ettirdiği evde verdiği mücadele bütün hikâyenin dönüm noktası niteliğindedir:

Çün tamâm oldu hâne-i sûret
Ettiler dürlü zeyn ile zînet (310)

Yûsuf'u kasd etti da'vet ede
Anun ile nihânî işret ede (311)

Şimdi kim vaslın ile şâdem ben
Ne için böyle nâ-murâdem ben (314)

Züleyha'nın bu hilesi, Yusuf'un Züleyha'dan kaçarken azize yakalanmasıyla neticelenir. Olayların ilerlemesinde Züleyha'nın teşebbüslerinin önemli bir yeri vardır. İlerleyen safhalarda da olayların büyük bir bölümünü şekillendiren, onun Yusuf'a kavuşma mücadelesidir. Züleyha'nın kınamalardan kurtulmak için Mısırlı kadınları sarayına davet etmesi, kadınlarla iş birliği yaparak Yusuf'u zindana attırması, Yusuf'un bulunduğu zindanı seyretmesi, Yusuf Mısır azizi olduktan sonra ona ulaşabilmek için mücadele vermesiyle olaylar ilerler.

SONUÇ

Bu çalışmada Hamdullah Hamdî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisinde aksiyon üzerinde etkili olan unsurlar tespit edilmiştir. Anlatıcının birtakım aksiyon araçlarını metnin muhtelif yerlerinde tekrar ettiği, metnin sürekliliğinin tekrar edilen bu unsurlar vasıtasıyla sağlandığı görülmüştür. Aksiyon üzerinde etkili olan bu vasıtalarından birçoğunun, içerisinde geleceğe dair işaretler barındırdığı, hikâyeyi yönlendiren temel vakaların bu işaretlerin ardından yaşandığı neticesine varılmıştır. Sözü edilen bu unsurlar ölüm, hile, rüya ve Züleyha'nın Yusuf'u elde etmek için bulunduğu teşebbüslerdir. Anlatıcı, olay örgüsünden uzaklaştırmak istediği kişileri, bir kenara çekmek yerine onları öldürmeyi tercih eder. Birçok temel vaka, kişilerin ölümünü müteakip gerçekleşir. Ölümler, hikâyedeki vakaların seyir değiştireceğinin en büyük işaretleridir. Kişilerinin yaptıkları hileler de hikâyedeki dengelerin değişeceğinden haber verir. Her yeni hile, kişilerin kurulu düzenlerinin bozulmasıyla neticelenir. Yapılan hileler, metnin akışına katkıda bulunur. Kişilerin gördükleri rüyalar, aksiyon üzerinde doğrudan etkili olmanın yanı sıra içerisinde kişi ve olayların geleceğiyle ilgili işaretleri barındırır. Bu rüyaların ardından kişilerin hayatlarında köklü değişimler olur. Ölümler, hileler ve rüyalar hikâyenin dönüşüm noktaları olarak tanımlanabilir. Olayların sağlam bir neden-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlandığı hikâyede, Züleyha'nın teşebbüsleri metnin mantıksal bir düzen içerisinde ilerlemesine katkı sunar. Onun Yusuf'a kavuşmak için verdiği mücadele, hikâyenin sürekliliğini sağlayan temel etmenlerdendir.

KAYNAKÇA

- Canım, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzama (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Eyduran Sungurhan, A. (2008). *Beyanî Tezkiretü'ş-şuarâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsen, Mustafa (1994). *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karataş, Turan (2011). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kılıç, Filiz (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-şuarâ (inceleme-metin)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Kutluk, İbrahim (1989). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuarâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Onur, Naci (1991). *Yûsuf u Züleyhâ*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sazyek, Hakan (2015). *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal Ahmet (2005). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uç, Himmet (2006). *Roman Eleştiri Terimleri*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

